

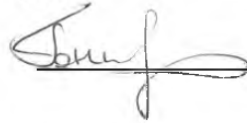
ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ
Система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти
сертифікована на відповідність ДСТУ ISO 9001:2015 / ISO 9001:2015
Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ЗАТВЕРДЖЕНО

вченою радою факультету міжнародної
торгівлі та права

(протокол № 12 від «12» 06 2023 р.)

Декан

Юлія ГОНЧАРОВА

**МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО/
PUBLIC INTERNATIONAL LAW**

**РОБОЧА ПРОГРАМА/
COURSE OUTLINE**

освітній ступінь	бакалавр	/ bachelor
галузь знань	05 Соціальні та поведінкові науки	/ Social and behavioural sciences
спеціальність	052 Політологія	/ Political Science
освітня програма	Політологія міжнародних відносин	/ Political Science of International Relations

Київ 2023

Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу ДТЕУ заборонено

Автор: Н. О. МЕЛЬНИЧЕНКО, к.ю.н., доц., доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права ДТЕУ

Робочу програму обговорено і схвалено на засіданні кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права від “__” _____ 2023 р., протокол №__.

Рецензенти: В. І. МИХАЙЛОВСЬКИЙ, к.ю.н., доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права ДТЕУ;

Л. Р. КУЗЬМЕНКО, к.ю.н., радниця з правових питань Агентства ООН у справах біженців;

А. М. МІЩЕНКО, к.п.н., доцент кафедри філософії, соціології та політології; гарант ОПП «Політологія міжнародних відносин» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО/ PUBLIC INTERNATIONAL LAW

РОБОЧА ПРОГРАМА/ COURSE OUTLINE

освітній ступінь	бакалавр	/ bachelor
галузь знань	05 Соціальні та поведінкові науки	/ Social and behavioural sciences
спеціальність	052 Політологія	/ Political Science
освітня програма	Політологія міжнародних відносин	/ Political Science of International Relations

1. СТРУКТУРА ДИСЦИПЛІНИ ТА РОЗПОДІЛ ГОДИН ЗА ТЕМАМИ (ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН)

№ пор.	Тема	Кількість годин				Форма контролю*
		Всього годин/кредитів	з них			
			Лекції	С/З	СРС	
1.	Поняття і сутність міжнародного публічного права	12	2	2	8	О, З, Д
2.	Суб'єкти та джерела міжнародного права	12	2	2	8	Т, О, З, Д
3.	Основні принципи та норми міжнародного права	12	2	2	8	О, З, Д
4.	Право міжнародних договорів	12	2	2	8	О, З, Д
5.	Право міжнародних організацій	12	2	2	8	Т, О, З, Д
6.	Право зовнішніх зносин	16	2	2	12	О, К.с., Д
7.	Населення в міжнародному праві. Міжнародний захист прав людини	12	2	2	8	Т, О, З, Д
8.	Територія у міжнародному праві	12	2	2	8	Т, О, К.с., Д
9.	Врегулювання спорів у міжнародному праві	14	2	2	10	О, З, Д
10.	Право міжнародної відповідальності. Санкції у міжнародному праві	14	2	2	10	Т, О, З, Д
11.	Міжнародне економічне право	12	2	2	8	О, З, Д
12.	Міжнародне повітряне та космічне право	12	2	2	8	О, З, Д
13.	Міжнародне гуманітарне право	14	2	2	10	Т, О, З, Д
14.	Міжнародне кримінальне право	14	2	2	10	О, З, Д
	Разом за семестр	180/6	28	28	124	
Підсумковий контроль за семестр – екзамен						

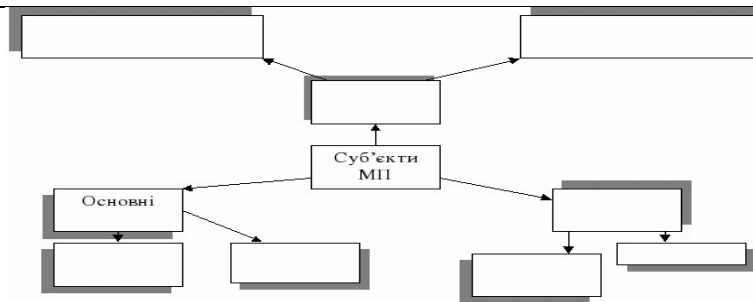
*Т – тестування, О – опитування, К.с. – кейс-стаді, З – задача, Д – дискусія

2.ТЕМАТИКА ТА ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНИХ, ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ), САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ

Результати навчання	Навчальна діяльність*	Робочий час студента (год.)												
1	2	3												
Тема 1. Поняття і сутність міжнародного публічного права														
<p>Знати функцію, систему та місце міжнародного права</p> <p>Вміти обґрунтувати та аналізувати поняття та систему міжнародного права, розрізняти інститути міжнародного права від галузей міжнародного права</p>	<p>Лекційне заняття</p> <p><u>План лекції</u></p> <p>1. Поняття та специфіка міжнародного права. 2. Природа юридично обов'язкової сили міжнародного права. 3. Взаємозв'язок міжнародного права з зовнішньою політикою і дипломатією</p> <p style="text-align: center;">Список рекомендованих джерел: <i>Нормативно-правові акти: 1, 2, 9, 10, 34. Основний: 1 [с. 1-5], 2 [с. 1-17, 49-63], 3 [с. 40-59], 5 [с. 47-81]. Додатковий: 3 [с. 5-412], 4 [с. 135-200], 8 [с. 4-359], 9 [с. 3-425], 10 [с. 5-348], 17 [с. 3-592], 20 [с. 5-437], 21 [с. 3-420], 34 [с. 3-344], 38 [с. 5-10], 41 [с. 3-288], 43 [с. 19-43]. Інтернет-джерела: 3, 13.</i></p> <p style="text-align: center;">Самостійна робота студентів</p> <p><u>Завдання для самостійної роботи студентів:</u></p> <p>1. Вивчення та доповнення матеріалу лекції, підготовка до тестування з теми. 2. Скласти таблицю понять міжнародного права на основі доктрин і документів у лекційному занятті (обов'язкове виконання). 3. Скласти порівняльну таблицю:</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse; text-align: center;"> <tr> <td style="width: 33%;">Міжнародне публічне право</td> <td style="width: 33%;">Міжнародне приватне право</td> <td style="width: 33%;">Наці</td> </tr> <tr> <td colspan="3">Суб'єкти</td> </tr> <tr> <td colspan="3">Джерела</td> </tr> <tr> <td colspan="3">Принципи</td> </tr> </table>	Міжнародне публічне право	Міжнародне приватне право	Наці	Суб'єкти			Джерела			Принципи			2
	Міжнародне публічне право	Міжнародне приватне право	Наці											
Суб'єкти														
Джерела														
Принципи														
	Практичне заняття	8												

* Курсивом зазначені питання, що розглядаються з використанням інтерактивних методів навчання

	<p><u>Запитання для обговорення:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Становлення міжнародного публічного права. Поняття, суть та особливості міжнародного публічного права. Функції міжнародного публічного права та його роль в регулюванні міжнародних відносин. Система міжнародного публічного права. 2. Співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права. 3. Кодифікація та прогресивний розвиток міжнародного публічного права. <p><i>Інтерактивні методи: дерево проблем</i></p>	2
Тема 2. Суб'єкти та джерела міжнародного права		
<p>Знати первинні та вторинні суб'єкти міжнародного права та їх правосуб'єктність, міжнародний договір як основне джерело міжнародного права та додаткові джерела</p> <p>Вміти класифікувати суб'єкти міжнародного публічного права, тлумачити джерела міжнародного публічного права</p>	<p style="text-align: center;">Лекційне заняття</p> <p><u>План лекції:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття та особливості міжнародної правосуб'єктності. 2. Поняття і види суб'єктів міжнародного права. 3. Визнання в міжнародному праві. правонаступництво держав. 4. Поняття та види джерел міжнародного права. Міжнародний договір, як основне джерело міжнародного права. Звичай, як джерело міжнародного права. 5. Взаємозв'язок звичайних і договірних норм. 6. Допоміжні джерела міжнародного права. <p>Список рекомендованих джерел: <i>Нормативно-правові акти: 5, 6, 8, 10, 33, 34.</i> <i>Основний: 1 [с. 5-32], 2 [с. 17-49, 63-91], 3 [с. 62-109], 5 [с. 123-158].</i> <i>Додатковий: 2 [с. 163-195], 4 [с. 135-200], 8 [с. 4-359], 10 [с. 5-348], 17 [с. 3-592], 20 [с. 5-437], 21 [с. 3-420], 23 [с. 5-442], 28 [с. 3-194], 34 [с. 3-344], 36 [с. 5-564], 38 [с. 35-46], 41 [с. 3-288], 43 [с. 43-89].</i> <i>Інтернет-джерела: 3, 5, 9, 13.</i></p> <p style="text-align: center;">Самостійна робота студентів</p> <p><u>Завдання для самостійної роботи студентів:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Заповнити схему: 	2
		8

2. Які з нижченаведених утворень є суб'єктами міжнародного права: Ватикан; Канада; Компанія «Соні»; Організація «Грінпіс»; Київська область; СНД; Організація Звільнення Палестини.

Відповідь обґрунтуйте.

3. Дипломатичні працівники користуються різними імунітетом і привілеями. У тому числі і правом на особисту недоторканність.

Чи є це право доказом міжнародної правосуб'єктності фізичних осіб? У разі затримання українського дипломата чи може він звернутися до Міжнародного Суду ООН?

4. Декларація про суверенітет України встановлює: «весь економічний і науково-технічний потенціал, створений на території України, є власністю її народу». В Декларації про суверенітет Білорусі міститься дещо інше положення: «білоруському народу належить земля, надра і інші природні ресурси на території Білорусі». В Декларації про державний суверенітет Російської Федерації вказано про «право народу на національне багатство Росії».

Яке формулювання більшою мірою відповідає міжнародному праву і, зокрема, Конвенціям 1978 р. і 1983 р. про правонаступництво?

5. Підготувати есе на тему: «Міжнародний договір, як основне джерело міжнародного права» (на вибір студента).

Практичне заняття

Запитання для обговорення:

1. Класифікація суб'єктів міжнародного публічного права.
2. Основні (первинні) суб'єкти міжнародного права та їх правосуб'єктність.
3. Похідні (вторинні) суб'єкти міжнародного права та їх правосуб'єктність
4. Поняття міжнародного договору. Правоутворюючі договори та «Договори-

	<p>права. Протирічать вони один одному чи ні? Який документ, на Вашу думку, найбільш чітко сформулював принципи міжнародного права?</p> <p>3. Охарактеризуйте роль Рішення у справі «Військова та напіввійськова діяльність Нікарагуа» (Нікарагуа проти США) 1986р. у тлумаченні принципу самовизначення.</p> <p style="text-align: center;">Практичне заняття</p> <p><u>Запитання для обговорення:</u></p> <p>1. Поняття та значення основних принципів міжнародного права</p> <p>2. <i>Зміст основних принципів міжнародного права</i></p> <p>3. Поняття та значення норм в міжнародному праві</p> <p><i>Інтерактивні методи: кейс-стаді, робота в малих групах</i></p>	2
Тема 4. Право міжнародних договорів		
<p>Знати проблемні аспекти презумпції відкритості для багатосторонніх міжнародних договорів</p> <p>Вміти аналізувати відмінності абсолютної та відносної недійсності міжнародних договорів та проблеми подільності міжнародного договору</p>	<p style="text-align: center;">Лекційне заняття</p> <p><u>План лекції:</u></p> <p>1. Роль договору в сучасних міжнародних відносинах. Поняття права міжнародних договорів. Кодифікація права міжнародних договорів. Роль комісії міжнародного права ООН та рішень міжнародного Суду ООН у процесі кодифікації права міжнародних договорів.</p> <p>2. Міжнародні договори та односторонні акти у сучасному міжнародному публічному праві.</p> <p>3. Суб'єкти (сторони) міжнародних договорів. Договори між державами. Договори за участю міжнародних організацій. Питання правоздатності міжнародних організацій у міжнародних договорах.</p> <p>4. Форма міжнародного договору. Його структура. Мови міжнародного договору. Укладення міжнародного договору. Порядок набуття чинності міжнародного договору. Питання застережень до міжнародних договорів, юридичні наслідки застережень. Дія міжнародного договору. Припинення і призупинення дії міжнародних договорів: юридичні підстави і правові наслідки.</p> <p style="text-align: center;">Список рекомендованих джерел:</p>	2

*Нормативно-правові акти: 5, 7, 34.
Основний: 1 [с. 49-107], 4 [с. 20-52], 5 [с. 240-263].*

Додатковий: 4 [с. 135-200], 10 [с. 5-348], 12 [с. 3-959], 17 [с. 3-592], 20 [с. 5-437], 22 [с. 5-348], 34 [с. 3-344], 38 [с. 195-204], 41 [с. 3-288], 42 [с. 396-401], 43 [с. 115-143].

Інтернет-джерела: 1, 3.

Самостійна робота студентів

Завдання для самостійної роботи студентів:

1. Після набрання чинності договором була знайдена помилка: Мексика, Гондурас і Нікарагуа були названі латиноамериканськими державами, хоча вони є центрально-американськими державами.

Який порядок виправлення помилок?

2. Під час щорічної зустрічі глав урядів азіатських держав прем'єр-міністри Японії й Тайваню виступили зі спільною заявою, що жоден з урядів (ані Японії, ані Тайваню) не застосовуватиме торгових санкцій проти іншої сторони протягом двох років.

Чи можна розглядати таку заяву як міжнародний договір?

3. При підписанні Конвенції 1994 року про забезпечення прав осіб, що належать до національних меншин, Азербайджанська республіка записала свою особливу думку, відповідно до якої «Азербайджанська Республіка бере участь в Конвенції «Про забезпечення прав осіб, що належать до національних меншин» в тому обсязі і в тих межах, які не суперечать Конституції і національному законодавству Азербайджанської Республіки». Україна також зробила застереження, що застосовуватиме Конвенцію «з урахуванням законодавства України».

Чи відповідають такі застереження міжнародному праву?

Практичне заняття

Запитання для обговорення:

1. Класифікація міжнародних договорів. Види договорів за їх об'єктами.

2. Особливості об'єктів договорів за участю міжнародних організацій.

8

2

	<p>3. Особливості укладення багатостороннього міжнародного договору. Повноваження щодо укладення договорів. Етапи (стадії) укладення міжнародних договорів.</p> <p>4. Діяльність Міжнародного Суду ООН і питання застережень у міжнародних договорах.</p> <p>5. Порядок виконання міжнародних договорів. Міжнародний договір і треті держави чи міжнародні організації. Колізія міжнародних договорів. Проблема співвідношення міжнародного договору і національного законодавства. Імплементация міжнародних договорів. Забезпечення виконання міжнародних договорів. Вплив збройних конфліктів чи катаклізмів на дію міжнародних договорів.</p> <p><i>Інтерактивні методи: «Ажурна пилка».</i></p>	
Тема 5. Право міжнародних організацій		
<p>Знати правову природу та правосуб'єктність міжнародних організацій</p> <p>Вміти орієнтуватись в праві міжнародних універсальних та регіональних організацій</p>	<p style="text-align: center;">Лекційне заняття №1</p> <p><u>План лекції:</u></p> <p>1. Значення міжнародних організацій в сучасну епоху. Історія права міжнародних організацій та її основні етапи.</p> <p>2. Міжнародна міждержавна організація: основні ознаки та класифікація. Членство в міжнародних організаціях.</p> <p>3. Юридична природа міжнародних організацій. Статут організації як міжнародний договір особливого виду. Особливості міжнародної правосуб'єктності міжнародних організацій.</p> <p>4. Організаційний механізм міжнародних організацій, основні тенденції його розвитку.</p> <p>Список рекомендованих джерел: <i>Нормативно-правові акти: 5, 8, 31, 32, 33, 34, 35.</i> <i>Основний: 1 [с. 178-214], 4 [с. 182-211], 5 [с. 296-359].</i> <i>Додатковий: 4 [с. 135-200], 10 [с. 5-348], 11 [с. 423-428], 17 [с. 3-592], 19 [с. 5-560], 20 [с. 5-437], 22 [с. 5-348], 24 [с. 3-247], 25 [с. 5-791], 26 [с. 3-596], 27 [с. 3-291], 35 [с. 3-456], 36 [с. 5-564], 37 [с. 67-78], 38 [с. 218-237], 41 [с. 3-288].</i> <i>Інтернет-джерела: 2, 4-9, 11-16, 18.</i></p>	2

	<p style="text-align: center;">Самостійна робота студентів</p> <p><u>Завдання для самостійної роботи студентів:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Проаналізуйте Консультативний висновок Міжнародного Суду ООН у справі репарацій 1949 року. Порівняйте правосуб'єктність держав і міжнародних організацій. 2. Як розглядає міжнародне право проблему громадянства міжнародних корпорацій? Проаналізуйте справу Бельгія проти Іспанії 1970 року на предмет правосуб'єктності транснаціональних корпорацій (ТНК). 3. Які особливості правовідносин між державою перебування міжнародної організації універсального характеру і представництвом держави-члена організації? 4. Охарактеризуйте діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК) як учасників міжнародних відносин. 5. Порівняйте універсальні і регіональні організації. Вкажіть їх переваги і недоліки. 6. Чи можна визнавати ЄС: <ul style="list-style-type: none"> - регіональною міжнародною організацією; - міжнародною організацією загальної компетенції; - міжнародною організацією з високим ступенем інтеграції держав-членів; - ефективною міжнародною організацією; - наднаціональною міжнародною організацією. <p>Підкріпіть відповідь посиланнями на установчі документи цих організацій.</p> <p style="text-align: center;">Практичне заняття №1</p> <p><u>Запитання для обговорення:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Загальна характеристика окремих міжнародних організацій, що відіграють важливу роль як на всесвітньому так і на регіональному рівні (ООН, її спеціалізовані установи, Рада Європи тощо). 2. Питання діяльності міжнародних конференцій (поняття, коло учасників, порядок роботи, види і правове значення актів конференцій). <p><i>Інтерактивні методи: дебати, рольова гра</i></p>	8
Тема 6. Право зовнішніх зносин		

<p>Знати дипломатичне та консульське право</p> <p>Вміти орієнтуватись в дипломатичному та консульському у корпусі, а також в дипломатичних та консульських імунітетах і привілеях</p>	<p style="text-align: center;">Лекційне заняття</p> <p><u>План лекції:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття дипломатичного і консульського права. Міжнародні конвенції з дипломатичного і консульського права. Національне законодавство України про зовнішні зносини. 2. Органи зовнішніх зносин держави. 3. Дипломатичні представництва. Їх склад, структура і функції. Порядок призначення та відкликання дипломатичних представників. Класи дипломатичних представників і дипломатичні ранги. 4. Дипломатичні привілеї й імунітети дипломатичного представництва. Привілеї й імунітети дипломатичного персоналу, адміністративно-технічного персоналу та обслуговуючого персоналу. Обов'язки персоналу у країні перебування. 5. Постійні представництва держав при ООН та інших міжнародних організаціях. Правові основи дипломатичної служби на Україні. <p style="text-align: center;">Список рекомендованих джерел: <i>Нормативно-правові акти: 3, 4, 8, 29, 34.</i> <i>Основний: 1 [с. 108-142], 4 [с. 154-181], 5 [с. 263-296].</i> <i>Додатковий: 1 [с. 143-170], 4 [с. 135-200], 6 [с. 5-188], 10 [с. 5-348], 12 [с. 3-959], 17 [с. 3-592], 20 [с. 5-437], 22 [с. 5-348], 34 [с. 3-344], 38 [с. 204-218], 41 [с. 3-288], 43 [с. 182-210].</i> <i>Інтернет-джерела: 1, 3, 5, 13, 14.</i></p> <p style="text-align: center;">Самостійна робота студентів</p> <p><u>Завдання для самостійної роботи студентів:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Визначте правовий статус делегацій і спостерігачів держав в органах міжнародних організацій і на міжнародних конференціях. 2. Складіть агреман і відповідь на нього. 3. При відкритті дипломатичного представництва України на території держави А, влада держави А не погодилася з передбачуваною чисельністю співробітників посольства – 200 чоловік і запропонували скоротити її до 150 чоловік. Яким чином регулюються питання про чисельність персоналу? Яким чином може бути вирішена дана ситуація? 	<p style="text-align: center;">2</p> <p style="text-align: center;">12</p>
---	---	--

	<p style="text-align: center;">Практичне заняття</p> <p><u>Запитання для обговорення:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Правове регулювання організації і діяльності консульських установ. Відмінність консульських представництв від дипломатичних. 2. Функції консульських установ. Класи консулів. Консульський патент і екзекватура. Консульські привілеї і імунітети. 3. Торговельне представництво. Поняття, порядок формування та функції торговельного представництва. <p><i>Інтерактивні методи: «Кухня»</i></p>	2
Тема 7. Населення в міжнародному праві. Міжнародний захист прав людини		
<p>Знати категорії населення, права і свободи людини в міжнародно-правовому аспекті</p> <p>Вміти аналізувати стандарти щодо основних прав, свобод і обов'язків людини і громадянина</p>	<p style="text-align: center;">Лекційне заняття №1</p> <p><u>План лекції:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Становлення системи міжнародного захисту прав людини. 2. Поняття та зміст міжнародно-правового захисту прав людини. Кодифікація міжнародного права прав людини. 3. Класифікація основних прав і свобод людини. 4. Механізм міжнародного контролю у сфері забезпечення прав і свобод людини. <p style="text-align: center;">Список рекомендованих джерел:</p> <p style="text-align: center;"><i>Нормативно-правові акти: 14, 15, 19, 20, 25, 31, 32.</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Основний: 1 [с. 163-178, 215-235], 4 [с. 74-151], 5 [с. 182-209, 359-399].</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Додатковий: 1 [с. 181-209], 2 [с. 195-259], 4 [с. 135-200], 10 [с. 5-348], 14 [с. 120-171], 17 [с. 3-592], 19 [с. 3-560], 20 [с. 5-437], 22 [с. 5-348], 30 [с. 62-71], 32 [с. 3-196], 33 [с. 414-423], 34 [с. 3-344], 36 [с. 5-564], 38 [с. 93-115], 39 [с. 3-310], 41 [с. 3-288], 43 [с. 143-182].</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Інтернет-джерела: 6, 8, 14, 17.</i></p> <p style="text-align: center;">Самостійна робота студентів</p> <p>1. Проаналізуйте справу Ноттебома (Ліхтенштейн проти Гватемали) 1955 року і дайте відповіді на питання:</p> <p style="padding-left: 40px;">- Чи повинне громадянство, придбане в одній державі, бути обов'язково визнаним іншими державами?</p>	2
		8

	<p>- Для чого в міжнародному праві поряд з поняттям «громадянство» запроваджується поняття «державна приналежність»?</p> <p>- На основі якого принципу Міжнародний Суд визначає державну приналежність і як трактується цей принцип?</p> <p>2. У 1993 році США ратифікували Пакти про права людини 1966 року із застереженням, яке передбачає, що ці договори не будуть розглядатися в США в якості самовиконуваних.</p> <p>Які практичні наслідки такого застереження? Чи сумісне таке застереження з об'єктами і цілями Пактів?</p> <p>3. Пан Бельджуді, громадянин Алжиру, що проживає у Франції, вчинив низку кримінальних злочинів. Влада Франції ухвалила рішення про його депортацію до Алжиру. У пана Бельджуді є дружина, громадянка Франції, що не знає арабської мови. Батьки пана Бельджуді і його найближчі родичі проживають у Франції, сам він народився і прожив у цій країні більше 40 років.</p> <p>Чи порушує рішення французької влади про депортацію ст. 8 Конвенції 1950 року?</p> <p>4. Громадянка Швейцарії пані Хубер була допитана прокурором м. Цюріха як свідок. Пізніше цим посадовцем було видано розпорядження про взяття пані Хубер під варту за підозрою в дачі помилкових свідчень. За рішенням суду на неї був накладений штраф. Під час слухань прокурор підтримував сторону звинувачення.</p> <p>Чи може прокурор бути посадовцем за змістом п. 3. ст. 5 Конвенції 1950 року? Чи може участь прокурора в українському кримінальному процесі бути розцінене Європейським судом як порушення ст. 5 Конвенції 1950 року?</p> <p style="text-align: center;">Практичне заняття</p> <p><i>Запитання для обговорення:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття населення та громадянства. 2. Біженці. Право притулку. 3. Міжнародне співробітництво в галузі прав людини. <p><i>Інтерактивні методи: ситуаційні вправи</i></p>	2
Тема 8. Територія у міжнародному праві		
Знати	Лекційне заняття	2

<p>правовий режим державної території, території з особливим режимом та міжнародної території</p> <p>Вміти аналізувати законні та заборонені способи придбання державної території</p>	<p><u>План лекції:</u></p> <p>1. Поняття та види території за міжнародним правом: державна, з міжнародним, змішаним та особливим режимами. Юридична природа державної території і її склад. Теорії юридичної природи державної території. Суходіл, водний простір, надра, повітряний простір.</p> <p>2. Територіальне верховенство держави. Цілісність державної території як принцип міжнародного права.</p> <p>3. Розмежування сфери дії територіального верховенства держав. Державні кордони, їх правовий режим. Види державних кордонів: орографічні, геометричні, астрономічні. Засоби визначення, встановлення та перевірки кордонів. Делімітація. Демаркація. Редемаркація.</p> <p>4. Державні сервітути у міжнародному публічному праві. Поняття, види, режим та порядок їх встановлення.</p> <p>Список рекомендованих джерел: <i>Нормативно-правові акти:</i> 7, 10, 16, 23, 28. <i>Основний:</i> 1 [с. 33-42], 4 [с. 339-372], 5 [с. 158-182]. <i>Додатковий:</i> 2 [с. 308-419], 4 [с. 135-200], 10 [с. 5-348], 13 [с. 3-438], 17 [с. 3-592], 20 [с. 5-437], 22 [с. 5-348], 29 [с. 365-370], 34 [с. 3-344], 38 [с. 166-176], 44 [с. 5-436]. <i>Інтернет-джерела:</i> 3, 9, 13.</p> <p>Самостійна робота студентів <u>Завдання для самостійної роботи студентів:</u></p> <p>1. При приєднанні Польщі і Литви до ЄС і НАТО, Калінінградська область у складі Росії перетворилася на анклав усередині держав-членів ЄС і НАТО. Які наслідки для даної території можуть впливати з даного факту і в чому повинні виявлятися основні особливості міжнародно-правового регулювання проблеми Калінінградської області?</p> <p>2. Положення ст. 3 Анконського мирного договору від 20.10.1883 року про плебісцит на території Такна і Аріка призвели до тривалих спорів між Чилі і Перу. Відповідно до цієї статті дані території протягом 10 років залишаються під володінням Чилі, а потім їх державна приналежність буде визначена за допомогою</p>	<p>8</p>
---	--	----------

	<p>плебісциту. Держава, до якої будуть приєднані дані території, сплатить іншій державі 10 млн. доларів.</p> <p>Чи правомірне використання плебісциту при визначенні державної приналежності спірної території? Які труднощі при цьому можуть виникнути? Які альтернативи плебісциту можуть існувати?</p> <p>3. Проаналізуйте справу острова Палмас 1928 року і дайте відповіді на питання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - На основі якого принципу Нідерланди стверджували про свій суверенітет над островом? - На основі чого можна говорити про територіальний суверенітет? Внаслідок чого може виникнути право власності на територію? - Які аргументи США на користь права власності на острів Палмас? Які аргументи Нідерландів? <p style="text-align: center;">Практичне заняття</p> <p><u>Запитання для обговорення:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Непорушність державних кордонів. Споры і суперечки з приводу кордонів. Міжнародно-правові підстави для зміни державних кордонів. 2. Міжнародні ріки і їх правовий режим. Міжнародно-правовий режим річки Дунай. Території під особливим правовим режимом. Нейтралізовані та демілітаризовані території. Без'ядерні зони – політичні та правові аспекти. 3. Правові режими Арктики та Антарктики. Кордони району. Вашингтонський договір про Антарктиду 1959 р. й головні риси встановленого ним режиму. <p style="text-align: center;"><i>Інтерактивні методи: дискусія</i></p>	2
Тема 9. Врегулювання спорів у міжнародному праві		
<p>Знати види та особливості застосування засобів мирного врегулювання спорів</p> <p>Вміти застосовувати ці засоби у</p>	<p style="text-align: center;">Лекційне заняття</p> <p><u>План лекції:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Правові основи мирного розв'язання міжнародних спорів. Поняття міжнародних спорів і розбіжностей. 2. Безпосередні переговори і консультації. Добрі послуги і посередництво. Слідчі і погоджувальні комісії. 3. Міжнародний арбітраж. Міжнародний суд ООН. 	2

відповідних ситуаціях

4. Розв'язання спорів у міжнародних організаціях. ООН і особлива роль Ради Безпеки ООН.

5. Розгляд спорів у міжнародних регіональних організаціях.

Список рекомендованих джерел:

Нормативно-правові акти: 10, 21, 33, 34, 35.

Основний: 1 [с. 396-430], 2 [с. 133-149], 4 [с. 235-254], 5 [с. 399-416].

Додатковий: 2 [с. 292-311], 4 [с. 135-200], 6 [с. 4-188], 7 [с. 5-226], 10 [с. 5-348], 13 [с. 3-438], 14 [с. 120-171], 15 [с. 5-13], 16 [с. 5-14], 17 [с. 3-592], 20 [с. 5-437], 22 [с. 5-348], 24 [с. 3-247], 36 [с. 5-564], 38 [с. 237-254], 40 [с. 5-276].

Інтернет-джерела: 9, 10, 16.

Самостійна робота студентів

Завдання для самостійної роботи студентів:

1. Які посередницькі ініціативи України Ви знаєте?

2. Чим відрізняються звіти погоджувальних комісій від арбітражних рішень?

3. Вирішіть задачі:

1) У чому, на ваш погляд, полягають переваги і недоліки різних способів вирішення міжнародних спорів: переговорів, посередництва, добрих послуг, примирення, арбітражу, міжнародної судової процедури? Який зі способів найбільш підходить для вирішення наступних суперечок, пов'язаних з:

- встановленням кордонів між двома державами;
- торговельним обігом між двома державами;
- захистом інвестицій.

2) Чому за декілька десятків років Міжнародний Суд ООН розглянув всього близько 60 спорів? Це пов'язано з недовірою до Суду з боку держав, з низьким рівнем професіоналізму Суду або з якимись іншими причинами?

3) При вирішенні міжнародного спору, пов'язаного з визначенням державних кордонів, держави А. і В. звернулися з проханням про посередництво до Генерального Секретаря ООН, який підготував свій висновок з цього питання. Паралельно Генеральна Асамблея ООН зробила запит по даній справі до Міжнародного Суду ООН. Міжнародний Суд ООН виніс консультативний висновок, який (як потім

	<p>виявилось) суперечить думці Генерального Секретаря. Якому з рішень сторони повинні дотримуватись?</p> <p style="text-align: center;">Практичне заняття</p> <p><u>Запитання для обговорення:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття і види міжнародних спорів. 2. Мирні засоби - єдино можливий правомірний спосіб вирішення спорів і суперечок між державами. Безпосередні переговори. 3. Міжнародна примирювальна процедура. 4. Міжнародна судова процедура. 5. <i>Вирішення спорів у міжнародних організаціях.</i> <p><i>Інтерактивні методи: кейс-стаді, моделювання.</i></p>	2
Тема 10. Право міжнародної відповідальності. Санкції у міжнародному праві		
<p>Знати поняття та класифікації міжнародних правопорушень, видів та форм відповідальності в міжнародному праві</p> <p>Вміти розрізняти види міжнародних правопорушень та види застосування відповідальності за них</p>	<p style="text-align: center;">Лекційне заняття №1</p> <p><u>План лекції:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Загальна характеристика міжнародно-правової відповідальності. Міжнародно-правові відносини відповідальності. 2. Юридичні підстави міжнародно-правової відповідальності. Значення вини для виникнення відповідальності держав. Відповідальність держав за шкідливі наслідки правомірної діяльності. 3. Види міжнародних правопорушень. Міжнародні злочини і міжнародні делікти. 4. Види і форми міжнародно-правової відповідальності. Обставини, що виключають міжнародно-правову відповідальність держав. 5. Відповідальність міжнародних організацій. Санкції та контрзаходи. Міжнародна кримінальна відповідальність індивідів. 6. Поняття і характерні особливості міжнародно-правових санкцій. 7. Типи і види міжнародно-правових санкцій. 8. Умови правомірності застосування міжнародно-правових санкцій. 9. Механізм застосування міжнародно-правових санкцій. <p style="text-align: center;">Список рекомендованих джерел: <i>Нормативно-правові акти: 13, 17, 18, 22, 25, 26, 30, 32, 33.</i></p>	2

Основний: 1 [с. 376-396], 2 [с. 117-133], 3 [с. 332-368], 5 [с. 209-240].

Додатковий: 4 [с. 135-200], 10 [с. 5-348], 14 [с. 120-171], 20 [с. 5-437], 22 [с. 5-348], 30 [с. 62-71], 31 [с. 374-378], 33 [с. 414-423], 36 [с. 5-564], 38 [с. 67-91].

Інтернет-джерела: 8-10.

10

Самостійна робота студентів

Завдання для самостійної роботи студентів:

1. Складіть ноту з викладом вимог до США у зв'язку з неправомірним затриманням у цій державі українського дипломата.

2. Наведіть приклади: міжнародних злочинів; злочинів міжнародного характеру; недружніх актів.

3. Чи несе держава міжнародно-правову відповідальність за: випадкове вбивство іноземного громадянина офіцером поліції при проведенні антитерористичних операцій; видання урядом акту про націоналізацію майна іноземних громадян; грубе порушення норм міжнародного етикету главою держави; висадку начальником поїзду іноземного громадянина під час проходження поїзду тайгою під тим приводом, що він не володіє місцевою державною мовою; бездіяльність державних органів.

Чи можна у всіх цих випадках визначити вину держави? Які форми відповідальності можуть бути реалізовані у кожному конкретному випадку? Які санкції можуть бути застосовані з боку потерпілої держави?

4. У квітні 1795 р. американське судно «Море» було захоплене у відкритому морі британським крейсером під приводом, що його вантаж, який складався з продовольства, повинен бути відправлений до Великої Британії, оскільки її населення знаходиться під загрозою голоду.

Чи може Велика Британія для уникнення міжнародно-правової відповідальності посилатися на стан крайньої необхідності?

5. У 1965 році Всесвітня асоціація охорони здоров'я ухвалила рішення не припиняти право голосу держави Гаїті за несплату членських внесків, тому що «наслідки ураганів, що завдали серйозних збитків економіці Гаїті, не дали

можливість її уряду сплатити заборгованість по внесках».

Яка теоретико-правова основа цього рішення? Які існують підстави, що виключають міжнародну відповідальність?

6. Ісламська держава Афганістан вимагала від Росії та інших республік колишнього СРСР виплати військових репарацій за шкоду, заподіяну державі протягом майже 10-річного перебування радянських військ на її території.

Ця вимога була висунута на прес-конференції, яка була здійснена у Кабулі прем'єр-міністром ІДА Абдулом Сабуром Фаридом. «Усі республіки, які отримали незалежність після розпаду СРСР, приймали участь у зруйнуванні Афганістану», - заявив він. - «Вони повинні виконати свої обов'язки щодо виплати військових репарацій».

Який зміст поняття міжнародної відповідальності, її конкретні види і форми?

Які обставини можуть бути фактором, які звільняють від міжнародно-правової відповідальності?

Чи обґрунтовані вимоги сучасної влади Афганістану про виплату цій державі репарацій Росією та іншими державами колишнього СРСР?

7. Підготувати презентацію на тему: «Умови правомірності застосування міжнародно-правових санкцій» (обов'язкове виконання).

8. Написати наукове есе на тему: «Практика застосування санкцій в міжнародному праві», «Проблема санкцій ООН: їх доцільність і ефективність», «Практичний досвід ООН із застосування санкцій для здійснення впливу на уряди Південної Родезії, ПАР, СРЮ і Іраку» (на вибір студента).

9. Написати наукову доповідь на тему «Порівняльний аналіз санкцій та інших миротворчих інструментів ООН» (обов'язкове завдання)

2

Практичне заняття №1

Запитання для обговорення:

1. Зміст міжнародно-правової відповідальності.
2. Міжнародно-правова відповідальність держав.

	<p>3. Міжнародно-правова відповідальність міжнародних організацій.</p> <p>4. Відповідальність за міжнародні злочини.</p> <p>5. Заходи, здійснювані за Статутом ООН</p> <p>6. Порядок застосування збройних заходів Ради Безпеки ООН.</p> <p>7. Правова основа застосування колективних заходів</p> <p>8. Правомірність застосування санкцій збройного характеру</p> <p><i>Інтерактивні методи: «Світове кафе».</i></p>	
Тема 11. Міжнародне економічне право		
<p>Знати систему міжнародного економічного права</p> <p>Вміти застосовувати джерела міжнародного економічного права</p>	<p style="text-align: center;">Лекційне заняття №1</p> <p><u>План лекції:</u></p> <p>1. Поняття та джерела міжнародного економічного права. Цілі та принципи міжнародного економічного права. Особливості міжнародного економічного права як галузі міжнародного публічного права.</p> <p>2. Держава в міжнародному економічному праві.</p> <p>3. Відповідальність держави і приватних осіб. Транснаціональні корпорації.</p> <p>4. Історичний розвиток форм міжнародно-правового регулювання міждержавних економічних відносин – договори про торгівлю та мореплавство.</p> <p>5. Угоди про торгівлю і платежі, надання економічної і технічної допомоги, науково-технічне співробітництво та інше. Двосторонні угоди в цій галузі. Багатосторонні угоди у сфері міжнародних економічних відносин. Генеральна угода про тарифи і торгівлю 1947 р. Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р.</p> <p>Список рекомендованих джерел: <i>Нормативно-правові акти: 8, 10, 34, 35.</i> <i>Основний: 1 [с. 344-361], 4 [с. 484-511], 5 [с. 552-602].</i> <i>Додатковий: 1 [с. 235-247], 4 [с. 135-200], 10 [с. 5-348], 15 [с. 5-13], 17 [с. 3-592], 20 [с. 5-437], 22 [с. 5-348], 38 [с. 267-292].</i> <i>Інтернет-джерела: 5, 7, 12, 15, 16.</i></p> <p style="text-align: center;">Самостійна робота студентів</p>	<p style="text-align: center;">2</p> <p style="text-align: center;">8</p>

Завдання для самостійної роботи студентів:

1. Держава А. підписала з державою В. договір, відповідно до якого обидві держави прийняли на себе зобов'язання зниження загальних митних зборів на сільськогосподарські товари на 20%. Рік потому держава А. підписала з державою С. договір, в якому встановлено зниження митних зборів на 30% для двосторонньої торгівлі цих держав.

Чи порушує договір, укладений між державами А. і С., договір, укладений між державами А. і В.? Які можуть бути наслідки такого порушення?

2. 12 березня 1996 року Президент США У. Клінтон підписав Закон про солідарність заради свободи і демократії на Кубі. Відповідно до цього закону, якщо буде встановлено, що громадяни третіх країн причетні до комерційних операцій в США з використанням раніше націоналізованої власності американців, їх можна віддати суду в США або обмежити їх право на в'їзд в США.

Які норми міжнародного права і загальні принципи права порушуються даним законом?

3. Арбітражний комітет Світової організації торгівлі (СОТ) підтримав 7 квітня 1999 року позицію США, згідно з якою Європейський Союз порушує принципи міжнародної торгівлі. Таким чином, Сполучені Штати Америки отримали міжнародне підтвердження своєму рішенню про введення в дію додаткових податкових зборів з низки європейських товарів. Така ідея була озвучена Вашингтоном ще 3 березня і викликана необхідністю компенсації фінансових збитків, які понесли американські постачальники бананів на ринок Європи внаслідок різних перепон. Інколи податкова надбавка на американські банани досягала 100 відсотків.

Тепер Сполучені Штати Америки будуть стягувати податкові збори додатково з цілого ряду європейських товарів, зокрема, з шотландських кашемірових светрів, французьких сумок і кави німецького виробництва.

Які основні цілі і завдання СОТ?

Рішення Арбітражного комітету СОТ є обов'язковим для сторін?

	<p><u>Запитання для обговорення:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Правові форми економічного співробітництва. 2. Міжнародні економічні організації. 3. Проблема встановлення нового економічного порядку та створення системи міжнародної економічної безпеки. Хартія економічних прав і обов'язків держав від 12 грудня 1974 р. <p><i>Інтерактивні методи: «Кухня»</i></p>	2
Тема 12. Міжнародне повітряне та космічне право		
<p>Знати правову регламентацію використання повітряного простору</p> <p>Вміти аналізувати джерела міжнародного повітряного права</p>	<p style="text-align: center;">Лекційне заняття №1</p> <p><u>План лекції:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття міжнародного повітряного права. Основні принципи міжнародного повітряного права. Основні міжнародні угоди з питань міжнародного повітряного права. 2. Міжнародні польоти і режим повітряного простору. Правове регулювання міжнародних повітряних сполучень. 3. Міжнародна організація цивільної авіації. 4. Поняття міжнародного космічного права. Міжнародно-правовий режим космічного простору і небесних тіл. Міжнародно-правовий режим космічних об'єктів і правове положення космонавтів. 5. Відповідальність за збиток, заподіяний космічними об'єктами. Обмеження військового використання космічного простору. Відповідальність за космічну діяльність. <p>Список рекомендованих джерел: <i>Нормативно-правові акти: 11, 12, 22, 24, 26, 27.</i> <i>Основний: 1 [с. 319-327], 4 [с. 405-457], 5 [с. 492-552].</i> <i>Додатковий: 2 [с. 428-463], 4 [с. 135-200], 5 [с. 5-440], 10 [с. 5-348], 17 [с. 3-592], 18 [с. 325-331], 20 [с. 5-437], 22 [с. 5-348], 34 [с. 3-344], 41 [с. 3-288].</i> <i>Інтернет-джерела: 1, 3, 11, 13.</i></p> <p style="text-align: center;">Самостійна робота студентів</p> <p><u>Завдання для самостійної роботи студентів:</u> Вирішить задачі:</p>	2
		8

1) На початку 70-х рр., під час напружених відносин між Індією і Пакистаном, у зв'язку зі знищенням в Пакистані індійського літака, Індія заборонила проліт над своєю територією пакистанських літаків (у тому числі і здійснюючих транзитні рейси).

Чи відповідає рішення Індії міжнародному повітряному праву?

2) 17 вересня 1938 р. панамський літак, що вилетів з панамського аеродрому, потерпів катастрофу в зоні каналу. Панамський Верховний суд в рішенні від 22 лютого 1939 р. визнав за собою юрисдикцію в цій справі, вважаючи, що випадок відбувся не на території зони каналу (на її суші або на її водах), в якій влада здійснюється Урядом США, а поза межами цієї території (в повітрі), тобто там, де Панамська Республіка здійснює свої суверенні права.

У разі міжнародно-правової оренди певної території, чи поширюється юрисдикція держави-орендаря на повітряний простір над цією територією? Чи поширюється юрисдикція держави прапора на повітряний простір над територією посольства?

3) 12 квітня 1967 року Велика Британія встановила у повітряному просторі над Гібралтарською протокою заборонену зону для польотів іноземних літаків. У зв'язку з цим між Великою Британією та Іспанією виник спір, про який Велика Британія повідомила Міжнародну організацію цивільної авіації (ІКАО).

У ноті іспанського представника від 8 травня 1967 року на ім'я генерального секретаря ІКАО було вказано, що згідно зі ст. 9 Чиказької конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 року держава має право установлювати заборонені для польотів зони у повітряному просторі тільки за умови, якщо це диктується військовою необхідністю для забезпечення своєї безпеки.

Який міжнародно-правовий принцип визначає режим використання повітряного простору над міжнародними протоками за допомогою літаків? Розкрийте його зміст. У якій міжнародній угоді закріплений цей принцип?

Яка сфера дії ст. 9 Чиказької конвенції про міжнародну цивільну авіацію: а) державний повітряний простір; б) міжнародний повітряний

	<p>простір загального користування; в) державний і міжнародний повітряний простір?</p> <p>Чи правомірне з точки зору сучасного міжнародного права встановлення забороненої зони над Гібралтарською протокою?</p> <p>4) За допомогою супутника держава А. знайшла на території держави В. багате родовище селітри. Не повідомивши ані державу В., ані міжнародне співтовариство в цілому, держава А. орендувала цю ділянку у держави В. за невелику суму і розпочала експлуатацію родовища.</p> <p>Чи порушують подібні дії міжнародне космічне право?</p> <p>5) Ряд екваторіальних держав (Колумбія, Конго, Еквадор, Індонезія, Кенія, Уганда), що не є учасниками Договору 1967 р. про космос, заявили свої претензії на сегменти геостаціонарної орбіти, які належать їх територіям по екватору.</p> <p>Чи мають право вони висувати вимоги до держав, що здійснюють космічну діяльність, про винагороду?</p> <p style="text-align: center;">Практичне заняття №1</p> <p><u>Запитання для обговорення:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Міжнародні польоти та режим повітряного простору. «Свобода повітря». 2. Міжнародно-правовий режим космічного простору та небесних тіл. 3. <i>Міжнародно-правовий режим космічних об'єктів і правове положення космонавтів.</i> 4. Відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами. <p style="text-align: center;"><i>Інтерактивні методи: дискусія</i></p>	2
Тема 13. Міжнародне гуманітарне право		
<p>Знати мету та зміст міжнародного гуманітарного права</p> <p>Вміти аналізувати початок військових</p>	<p style="text-align: center;">Лекційне заняття №1</p> <p><u>План лекції:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття та джерела міжнародного гуманітарного права 2. Основна мета та зміст міжнародного гуманітарного права 3. Відмінність міжнародного гуманітарного права від права держав на ведення війни (збройного конфлікту) та від права прав людини 	2

дій та його правові наслідки, методи і засоби ведення воєнних дій, припинення стану війни і його правові наслідки

4. Початок військових дій та його правові наслідки. Методи і засоби ведення воєнних дій.
5. Припинення стану війни і його правові наслідки.
6. Захист жертв війни. Правовий статус військовополонених
7. Захист культурних цінностей.

Список рекомендованих джерел:

Нормативно-правові акти: 14, 20.

Основний: 1 [с. 235-264], 2 [с. 165-178], 4 [с. 256-286], 5 [с. 635-732].

Додатковий: 2 [с. 311-346], 10 [с. 5-348], 12 [с. 3-959], 14 [с. 120-171], 20 [с. 5-437], 21 [с. 3-420], 36 [с. 5-564], 38 [с. 115-134].

Інтернет-джерела: 1, 17.

Самостійна робота студентів

Завдання для самостійної роботи студентів:

1. Підготувати презентацію на тему: «Міжнародне гуманітарне право - основа міжнародної безпеки», «Право збройних конфліктів» (обов'язкове виконання).
2. Підготувати есе за темами (на вибір студента): «Відповідальність в міжнародному гуманітарному праві»; «Міжнародні принципи захисту цивільного населення».

Практичне заняття №1

Запитання для обговорення:

1. Джерела (форми), мета, зміст, структура міжнародного гуманітарного права.
2. Принципи та суб'єкти міжнародного гуманітарного права. Право Женеви та Право Гааги
3. *Поняття збройного конфлікту, його види та учасники.*
4. Правове положення комбатантів та некомбатантів
5. Заборонені методи ведення війни. Міжнародно-правові принципи захисту цивільного населення. Правовий режим військовополонених.
6. Принципи, роль та значення Міжнародного Червоного Хреста та Червоного Півмісяця
7. *Відповідальність за порушення міжнародного гуманітарного права. Захист*

	<p><i>прав людини в міжнародному гуманітарному праві</i></p> <p><i>Інтерактивні методи: кейс-стаді</i></p>	
Тема 14. Міжнародне кримінальне право		
<p>Знати джерела, принципи та особливості притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності у міжнародному праві</p> <p>Вміти кваліфікувати міжнародно-правові злочини.</p>	<p style="text-align: center;">Лекційне заняття №1</p> <p><u>План лекції:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття, джерела і система міжнародного кримінального права. 2. Загальна частина міжнародного кримінального права. 3. Особлива частина міжнародного кримінального права. 4. Становлення міжнародного кримінального права. 5. Поняття міжнародної кримінальної відповідальності 6. Склад міжнародного злочину 7. Звільнення від міжнародної кримінальної відповідальності 8. Покарання у міжнародному кримінальному праві <p style="text-align: center;">Список рекомендованих джерел: <i>Нормативно-правові акти: 13, 17, 25, 32.</i> <i>Основний: 1 [с. 235-264], 2 [с. 178-190], 4 [с. 288-307], 5 [с. 635-732].</i> <i>Додатковий: 2 [с. 311-346], 10 [с. 5-348], 12 [с. 3-959], 20 [с. 5-437], 21 [с. 3-420], 30 [с. 62-71], 31 [с. 374-378], 33 [с. 414-423], 36 [с. 5-564], 38 [с. 134-166].</i> <i>Інтернет-джерела: 1, 8.</i></p> <p style="text-align: center;">Самостійна робота студентів</p> <p><u>Завдання для самостійної роботи студентів:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Порівняйте юрисдикцію Міжнародного Кримінального Трибуналу щодо колишньої Югославії, Міжнародного Кримінального Трибуналу щодо Руанди, Міжнародного Кримінального Суду. 2. Охарактеризуйте склад (суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, об'єктивна сторона) одного з наступних злочинів міжнародного характеру: підприємство; тероризм; торгівля наркотиками; викрадення повітряного судна; фальшивомонетництво. 	<p>2</p> <p>10</p>

	<p>3. Ознайомтесь із рішенням Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії у справі про Душко Тадича 1997 р.</p> <p style="text-align: center;">Практичне заняття №1</p> <p><u>Запитання для обговорення:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Головні форми та тенденції розвитку міжнародної боротьби зі злочинністю. 2. <i>Інституційний механізм міжнародного кримінального права.</i> 3. Міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю 4. Міжнародні злочини. Злочини міжнародного характеру 5. Процесуальні аспекти реалізації міжнародної кримінальної відповідальності <p style="text-align: center;"><i>Інтерактивні методи: кейс-стаді</i></p>	2
	Разом	180/6

3. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Акт проголошення незалежності України. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 38. С. 502.
3. Віденська конвенція про дипломатичні зносини 18.04.1961. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_048#Text
4. Віденська конвенція про консульські зносини 1963. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_047#Text
5. Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a04#Text
6. Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо державної власності, державних архівів і державних боргів 1978. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_072#Text
7. Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів 23.08.1978 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_185#Text
8. Віденська конвенція про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_254#Text
9. Декларація про державний суверенітет України. Відомості Верховної Ради України. 1990. № 3. С. 429.
10. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй 1970. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569#Text
11. Договір з відкритого неба 1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_316#Text
12. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла 1967. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text
13. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах 15.05.1972. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_008#Text
14. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими 13.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
15. Загальна декларація прав людини 1948 р. Права людини. Міжнародні договори України. Київ. 1992. С. 18-24.
16. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права 10.12.1982 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057#Text

17. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text
18. Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства 1988. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_220#Text
19. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Офіційний вісник України. 1998. № 13. С. 270.
20. Конвенція про захист цивільного населення під час війни 13.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
21. Конвенція про мирне розв'язання міжнародних зіткнень 1907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_938#Text
22. Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами 1972. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_126#Text
23. Конвенція про міжнародну організацію морського супутникового зв'язку (ІНМАРСАТ). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_017#Text
24. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text
25. Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства 26.11.1968. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_168#Text
26. Конвенція про правопорушення та деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна 1963. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_244#Text
27. Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір 1974. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_253#Text
28. Конвенція про режим проток 1936. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_228#Text
29. Конвенція про спеціальні місії 08.12.1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_092#Text
30. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму 1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text
31. Регламент Європейського Суду з прав людини. Практика Європейського Суду з прав людини. Рішення. Коментарі. 1999. №1. С. 123-217.
32. Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
33. Статут Міжнародного суду Організації Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010
34. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010
35. Угода про заснування Світової організації торгівлі 1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_342#Text

Основний:

1. Anthony Aust. Handbook of International Law. URL: https://www.academia.edu/38057060/_Anthony_Aust_Handbook_of_International_Law_BookFi_org
2. Ilias Bantekas, Efthymios Papastavridis. Concentrate International Law. Fifth Edition. Oxford University Press. 2021. 200 p.
3. Міжнародне публічне право : підручник за заг. ред. В.В. Мицика. Харків : Право, 2019. Т. 1. Основи теорії. 416 с.
4. Міжнародне публічне право : підручник за заг. ред. В.В. Мицика. Харків : Право, 2019. Т. 2. 624 с.
5. Сироїд Т. Л. Міжнародне публічне право: підручник. Харків: Право, 2020. 648 с.

Додатковий:

1. Буроменський М. В. Міжнародне публічне право: навч. посібник підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 336 с.
2. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основні галузі: підручник / Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Київ: Либідь, 2003. 608 с.
3. *Буткевич О. В. Історія міжнародного права. Київ: Ліра-К, 2021. 412 с.*
4. Гердеген М. Міжнародне право. Пер. з німецької. Київ: «К.І.С.», 2011. С.135-200.
5. Григоров О. М. Міжнародно-правові засади регулювання відносин у сфері цивільної авіації: становлення та розвиток. Монографія. Одеса: Фенікс, 2020. 440 с.
6. Гринчак В. А. Дипломатичні засоби мирного врегулювання міжнародних суперечностей (міжнародно-правові аспекти): монографія / В.А. Гринчак. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 188 с.
7. Гринчак І. В. Арбітражне врегулювання міжнародних спорів: монографія. Харків: Право, 2020. 226 с.
8. Денисов В.Н., Євінгов В.І., Акуленко В.І., Висоцький О.Ф., Ісакович С.В. Суверенітет України і міжнародне право / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького / В.Н. Денисов (відп. ред.), В.І. Євінгов (відп.ред.). Київ: Манускрипт, 1995. 359 с.
9. Дмитрієв А. І. Вестфальський мир 1648 року і сучасне міжнародне право / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Київський ун-т права. Київ, 2001. 425с.
10. Дмитрієв А.І., Мацко А.С., Муравйов В.І. Міжнародне публічне право: Практикум / Київський ун-т права; Інститут міжнародних відносин Київського національного ун-ту ім. Тараса Шевченка / Ю.С. Шемшученко (відповід. ред.), Л.В. Губерський (відповід. ред.). Київ: Юрінком Інтер, 2001. 348 с.

11. Жукорська Я. М. Історія виникнення та становлення миротворчої діяльності ООН. *Часопис Київського університету права*. 2020. №4. С. 423-428.
12. Задорожній О. В. Міжнародне право в міждержавних відносинах України і Російської Федерації, 1991 - 2014: монографія / О. В. Задорожній; Укр. асоц. міжнар. права, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. Київ: К.І.С., 2014. 959 с.
13. Кононенко В.П. Вирішення територіальних спорів Міжнародним Судом ООН: теорія і практика. Монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 438 с.
14. Кресін О. В., Мельниченко Н. О. Захист прав людини на територіях, анексованих та незаконно контрольованих РФ. Міжнародний експертний круглий стіл “Деокупація. Юридичний фронт” (Київ, 18 березня 2022 р.): висновки і рекомендації. Суспільно-політичні процеси. URL: <http://aps-ua.org/download/%d0%b2%d0%b8%d0%bf%d1%83%d1%81%d0%ba-19//>. С. 120-171
15. Мазаракі Н., Гончарова Ю. Діяльність Органу вирішення спорів СОТ: подолання невідповідностей. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 1. С. 5-13.
16. Мазаракі Н., Погарченко Т. Механізми вирішення спорів в угодах ЄС про вільну торгівлю. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 3. С. 5-14.
17. Маланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом. Пер. з англ. Харків: Консум, 2000. 592 с.
18. Малишева Н.Р., Гурова А.М. Правові засади кібербезпеки космічної діяльності в США: досвід для України. *Часопис Київського університету права*. 2020. №3. С. 325-331.
19. Манукян В.І. Страсбурзьке право: Європейський Суд з прав людини. Право. Практика. Коментар. Харків: Право, 2019. 560 с.
20. *Міжнародне публічне право: підручник / за ред. В.М. Репецького. Київ: Знання, 2011. 437 с. .*
21. Міжнародне публічне право: підручник: у 3 т. Т.1/ В. Ф. Антипенко, Л. Д. Тимченко, О. В. Беглий, О. А. Радзівілл та ін.; за заг. ред. В. Ф. Антипенка. Київ: НАУ, 2012. 420 с.
22. Міжнародне публічне право: підручник: у 3 т. Т.2 / В. Ф. Антипенко, Л. Д. Тимченко, О. В. Беглий, О. А. Радзівілл та ін.; за заг. ред. В. Ф. Антипенка. Київ: НАУ, 2012. 348 с.
23. Мушак Н.Б. Правові засади функціонування Шенгенського простору: монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 442 с.
24. Осика С. Г. Вирішення міждержавних спорів у Світовій організації торгівлі: навч. посібник. т. 3 / С.Г. Осика, В.В. Коновалов, О.О. Бакалінська. Київ: КНТЕУ, 2019. 247 с.
25. Осика С. Г. Право Світової організації торгівлі – стрижень міжнародного торговельно-економічного права (у міждержавних угодах і правозастосувальних актах): навч. посіб. У 3-х т. т. 2 ч. 1 / С.Г. Осика, О.О. Бакалінська, О. Гришко. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 791 с.

26. Осика С. Г. *Право Світової організації торгівлі – стрижень міжнародного торговельно-економічного права (у міждержавних угодах і правозастосувальних актах): навч. посіб. У 3-х т. т. 1 ч. 1 / С.Г. Осика, О.О. Бакалінська, В.Т. П'ятницький. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 596 с.*
27. Осика С. Г. *Право Світової організації торгівлі – стрижень міжнародного торговельно-економічного права (у міждержавних угодах і правозастосувальних актах) : навч. посіб. У 3-х т. т. 2 ч. 2 / С.Г. Осика, О.О. Бакалінська, О. Гришко. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 291 с.*
28. Отрош В. М. *Міжнародна правосуб'єктність суверенного Мальтійського ордену: монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 194 с.*
29. Панченко І. М. Проблеми делімітації Азовського моря та Керченської протоки. *Часопис Київського університету права. 2020. №3. С. 365-370.*
30. Плахотнюк Н. В., Боровик Ю. О. Принципи співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом. *Юридична Україна. 2020. № 6. С. 62-71.*
31. Плахотнюк Н. В., Іржова М. А. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії. *Часопис Київського університету права. 2020. №3. С. 374-378.*
32. Погребняк В. Я., Кравцов С. О. Практика застосування Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: стаття 6 та стаття 1 першого протоколу. *практичний посібник. Харків: Право, 2018. 196 с.*
33. Попко В.В. Нюрнберзька модифікація міжнародного злочину та кримінальна відповідальність індивідів. *Часопис Київського університету права. 2020. №4. С. 414-423.*
34. Пронюк Н. В. *Сучасне міжнародне право: навч. посіб. / Н. В. Пронюк. 2-е вид., змін. та допов. Київ: КНТ, 2014. 344 с.*
35. Пядишев В.Г. *Актуальні проблеми міжнародно-правового забезпечення діяльності поліції ООН у складі міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки. Монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 456 с.*
36. Репецький В.М., Гутник В.В. *Сучасні проблеми міжнародного права: Монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 564 с.*
37. Рудюк-Хопкінс Л. В. ОЕСР-підходи до державного регулювання та прогнозування розвитку національних економік. *Державне управління: удосконалення та розвиток. №11, 2013. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=656>*
38. Сироїд Т.Л. *Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини. Посібник для підготовки до ЗНО. Харків: Право, 2021. 494 с.*
39. Сироїд Т.Л., Фоміна Л.О. *Міжнародний захист прав людини: підручник. Харків: Право, 2019. 310 с.*
40. Тертишник В.М., Ченцов В.В. *Міжнародне співробітництво у сфері правосуддя: Підручник. Київ: Алерта, 2021. 276 с.*
41. Тетарчук В.І. *Міжнародне право. Для підготовки до іспитів. навчальний посібник. Київ: ЦУЛ, 2016. 288 с.*
42. Тенешев В.Ф. *Вплив збройних конфліктів на дію міжнародних договорів. Часопис Київського університету права. 2020. №1. С. 396-401.*

43. Тимченко Л. Д. Міжнародне право: підручник / Л. Д. Тимченко, В.П. Кононенко. Київ: Знання, 2012. 631 с.

44. Щипцов О.А., Анцелевич Г.О., Пренко О.Т. та ін. Міжнародне морське право: правовий статус науково-дослідних суден. Монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 436 с.

Інтернет-джерела:

1. Міністерство закордонних справ України. URL: <http://www.mfa.gov.ua>
2. НАТО: публікації (NATO: publications). URL: www.nato.int/docu/home.htm
3. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/>
4. Огляд ОЕСР корпоративного управління державних підприємств України. URL: <https://www.oecd.org/corporate/ca/SOE-Review-Ukraine-UKR.pdf>
5. Представництво ООН в Україні. URL: <https://ukraine.un.org/uk>
6. Сайт Європейського суду з прав людини. URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>
7. Сайт Міжнародного валютного фонду. URL: <https://www.imf.org/ru/home>
8. Сайт Міжнародного кримінального суду. URL: <https://www.icc-cpi.int/>
9. Сайт Міжнародного Суду ООН. URL: <https://www.icj-cij.org/ru>
10. Сайт Міжнародного трибуналу з морського права. URL: <https://www.itlos.org/en/>
11. Сайт Міжнародної організації з цивільної авіації. URL: <https://www.icao.int/Pages/default.aspx>
12. Сайт Організації економічного співробітництва та розвитку. URL: <http://www.oecd.org/>
13. Сайт Організації Об'єднаних Націй. URL: <http://www.un.org/ru/index.html>
14. Сайт Ради Європи. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal?>
15. Сайт Світового банку. URL: <http://www.worldbank.org/ru/about>
16. Сайт Світової організації торгівлі. URL: <http://www.wto.org/>
17. Уповноважений з прав людини в Україні. URL: <https://ombudsman.gov.ua/>
18. Recommendation of the OECD Council on Improving the Quality of Government Regulation. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/128/128.en.pdf>

Примітка: Джерела, що виділені курсивом, є в наявності у бібліотеці ДТЕУ.